

KHÁI NIỆM VÀ ĐẶC ĐIỂM TRÁCH NHIỆM PHÁP LÝ CỦA NHÀ NƯỚC, CÁN BỘ, CÔNG CHỨC NHÀ NƯỚC

1. Quan niệm về trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước

Thuật ngữ “trách nhiệm” của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước có thể được sử dụng với nhiều nghĩa khác nhau tùy thuộc vào lĩnh vực hoặc ngữ cảnh cụ thể.

Trong lĩnh vực đạo đức, chính trị trách nhiệm của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước được hiểu theo nghĩa bản phận, vai trò hay còn gọi là trách nhiệm đạo đức, chính trị. Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước phải chịu trách nhiệm đạo đức và chính trị trước xã hội, bởi Nhà nước xuất hiện từ xã hội, do nhu cầu của xã hội đã phát triển ở một trình độ nhất định, xã hội không còn khả năng tự điều chỉnh, tự quản lý được nữa, nó cần đến Nhà nước, cơ quan, nhân viên nhà nước để đại diện cho toàn xã hội quản lý xã hội, giữ cho xã hội ổn định, có trật tự, tồn tại và phát triển vì lợi ích của toàn xã hội. ở giác độ này, trách nhiệm của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước luôn vì mục đích tích cực xuất phát từ sự ý thức của họ về vị trí, vai trò của mình đối với xã hội, nó cần phải tiến hành những hoạt động tích cực nhất định vì lợi ích chung của đất nước, của nhân loại... Xã hội ủy quyền cho Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước đưa ra những quyết sách, quyết định, thực hiện những hoạt động quan trọng nhất định liên quan đến sự ổn định và phát triển của xã hội (ở các quy mô đối với một địa phương, một đất nước...) và trách nhiệm của họ là phải đưa ra và thực hiện được những chính sách, quyết định đúng đắn vì lợi ích của các cộng đồng xã hội mà họ là đại diện. Nếu chính sách, quyết định và hoạt động của họ không đúng, có thể kìm hãm sự phát triển của cộng đồng, xã hội, đưa xã hội phát triển không đúng hướng, không đúng quy luật, gây thiệt hại lớn cho cá nhân, cộng đồng, địa phương hoặc cả nước... Trong trường hợp Nhà nước không thực hiện tốt được trách nhiệm của mình, họ có thể bị lên án, bị tẩy chay, trong một số trường hợp nếu có thể thì xã hội sẽ thay thế nó bằng một Nhà nước khác, tương tự như vậy đối với các cơ quan và nhân viên nhà nước. Lịch sử nhân loại đã từng ghi nhận công lao to lớn của nhiều vĩ nhân, nhiều cơ quan, nhà nước và

cũng đã lên án, nguyên rủa, lật đổ những nhà nước, cơ quan, nhân viên nhà nước đã gây nhiều tổn hại, đau thương cho đất nước và cho nhân loại.

Trong lĩnh vực pháp lý, trách nhiệm của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước được pháp luật quy định theo cả nghĩa tích cực (phải thực hiện những nghĩa vụ, yêu cầu nhất định theo quy định của pháp luật để duy trì sự tồn tại và phát triển của Nhà nước, xã hội) và cả nghĩa tiêu cực (phải gánh chịu những hậu quả bất lợi do pháp luật quy định khi vi phạm pháp luật, thực hiện không đúng những quy định của pháp luật). Trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước được hình thành trên cơ sở pháp luật, được bảo đảm thực hiện bằng các biện pháp do pháp luật quy định.

- Theo nghĩa tích cực thì, trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước được hiểu là nghĩa vụ pháp lý của các chủ thể đó (nói đến những hoạt động mà theo quy định của pháp luật thì Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước phải thực hiện hoặc không được phép thực hiện trong hiện tại và tương lai). Sở dĩ phải quy định nghĩa vụ pháp lý cho Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước là vì họ là những chủ thể trực tiếp nắm giữ và thực hiện quyền lực nhà nước nên phải hạn chế, ràng buộc họ bằng việc quy định thẩm quyền (nhiệm vụ, quyền hạn của họ) thông qua pháp luật. Nghĩa vụ của họ là phải thực hiện nghiêm chỉnh và đầy đủ các quy định của pháp luật, phải tổ chức và hoạt động trên cơ sở pháp luật sẽ tránh hiện tượng lạm quyền, lạm quyền, đồng thời, cũng tránh được sự chông chéo, mâu thuẫn khi họ thực thi quyền lực. Dưới góc độ nghĩa vụ, trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước được chia thành hai nhóm:

Một là, trách nhiệm của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước là trách nhiệm của những tổ chức, cá nhân thay mặt xã hội thực hiện quyền lực nhà nước. Hiến pháp quy định Hội đồng nhân dân là cơ quan quyền lực nhà nước ở địa phương, đại diện cho ý chí, nguyện vọng và quyền làm chủ của nhân dân, do nhân dân địa phương bầu ra, chịu trách nhiệm trước nhân dân địa phương và cơ quan nhà nước cấp trên; Luật tổ chức Quốc hội cũng quy định Đại biểu Quốc hội chịu trách nhiệm trước cử tri, đồng thời chịu trách nhiệm trước Quốc hội về việc thực hiện nhiệm vụ đại biểu của mình... Quyền lực nhà

nước bắt nguồn từ nhân dân, thuộc về nhân dân, nhân dân trao quyền của mình cho Nhà nước, đóng góp các loại thuế để nuôi dưỡng bộ máy nhà nước, vì thế, Nhà nước phải có trách nhiệm phục vụ nhân dân, bảo vệ nhân dân. Các cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước phải tôn trọng nhân dân, tận tụy phục vụ nhân dân, liên hệ chặt chẽ với nhân dân, lắng nghe ý kiến và chịu giám sát của nhân dân. Tuy nhiên, trách nhiệm của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước dưới góc độ này chỉ có nghĩa là nghĩa vụ của cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước đối với cử tri, với nhân dân. Những người thay mặt nhân dân thực hiện quyền lực nhà nước trong bộ máy nhà nước, nếu vì một lý do nào đó không còn được nhân dân tín nhiệm, thì cử tri cũng có thể bãi nhiệm họ. Bên cạnh đó, theo quy định của pháp luật Đại biểu Quốc hội bị cử tri hoặc Quốc hội bãi nhiệm và đại biểu Hội đồng nhân dân bị cử tri hoặc Hội đồng nhân dân bãi nhiệm khi đại biểu đó không còn xứng đáng với sự tín nhiệm của nhân dân.

Hai là, trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước được hiểu là trách nhiệm giữa các cơ quan nhà nước với nhau hoặc trách nhiệm của cán bộ, công chức, viên chức nhà nước trước Nhà nước (trách nhiệm nội bộ trong bộ máy nhà nước). Điều này xuất phát từ tính thống nhất của quyền lực nhà nước và yêu cầu của hoạt động quản lý nhà nước. Các cơ quan nhà nước trong quá trình tổ chức và hoạt động phải luôn liên hệ, ràng buộc chặt chẽ với nhau trong sự phân công, phối hợp, kiểm soát lẫn nhau để cùng thực hiện quyền lực nhà nước, quản lý nhà nước và xã hội. Theo đó, có thể hiểu trách nhiệm ở đây theo những khía cạnh như:

- Thứ nhất, trách nhiệm của cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước này trước cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước kia. Hiến pháp quy định Chủ tịch nước chịu và báo cáo công tác trước Quốc hội. Theo đó, Chủ tịch nước phải chịu trách nhiệm pháp lý trước Quốc hội;

- Thứ hai, trách nhiệm của cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước phải thực hiện một số hoạt động nhất định như tuyên truyền, phổ biến hay phải chấp hành một văn bản pháp luật cụ thể nào đó

- Thứ ba, trách nhiệm của cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước còn được xem như nhiệm vụ, quyền hạn của các cơ quan nhà nước hoặc của những người có chức vụ quyền hạn. Bởi lẽ, đối với cơ quan nhà nước, nhân

viên nhà nước thì quyền hạn cũng đồng thời là nhiệm vụ và trách nhiệm của họ phải thực hiện vì lợi ích của nhân dân, của xã hội.

Như vậy, theo nghĩa tích cực thì trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước là những việc mà Nhà nước, cơ quan, nhân viên nhà nước phải thực hiện hoặc không được thực hiện trong quá trình thực hiện công vụ vì lợi ích của Nhà nước, của nhân dân, của xã hội và rộng hơn là đối với quốc tế và nhân loại nói chung.

- Theo nghĩa tiêu cực, trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước được hiểu là cơ quan, nhân viên nhà nước, thậm chí, bản thân Nhà nước buộc phải gánh chịu những hậu quả pháp lý bất lợi do pháp luật quy định vì đã có những hành vi, hoạt động vi phạm pháp luật, ở khía cạnh này, trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước được xem xét ở các khía cạnh như:

Một, Nhà nước phải chịu trách nhiệm pháp lý khi có những hoạt động vi phạm pháp luật quốc tế mà theo quy định của pháp luật quốc tế phải chịu hậu quả pháp lý Nhà nước cũng phải chịu trách nhiệm pháp lý (phải bồi thường thiệt hại cho các chủ thể khác) do hành vi trái pháp luật của các cơ quan, nhân viên nhà nước khi thi hành công vụ đã gây ra trong một số lĩnh vực hoạt động của Nhà nước.

Ngoài ra Nhà nước còn phải có trách nhiệm thực hiện sự trừng phạt đối với công dân hay những người sống trên lãnh thổ của mình khi họ đã thực hiện hành vi vi phạm pháp luật gây thiệt hại cho các chủ thể thuộc các quốc gia khác hoặc các tổ chức quốc tế.

Hai, các cơ quan, cán bộ, công chức, viên chức nhà nước phải chịu trách nhiệm pháp lý khi vi phạm pháp luật như tất cả những tổ chức, cá nhân khác trong xã hội. Cán bộ, công chức, viên chức nhà nước phải bồi hoàn cho Nhà nước một phần hoặc toàn bộ những thiệt hại mà Nhà nước đã phải bồi thường cho bên thứ ba do hành vi vi phạm pháp luật của họ gây ra khi thi hành công vụ trong một số lĩnh vực hoạt động của Nhà nước.

Trách nhiệm pháp lý theo nghĩa hậu quả bất lợi của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước chỉ xuất hiện khi trong thực tế xảy ra vi phạm pháp luật, là hậu quả của hành vi vi phạm pháp luật. Nếu trong thực tế Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước không vi phạm pháp

luật thì cũng không tồn tại trách nhiệm pháp lý theo nghĩa hậu quả bất lợi của họ. Trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước luôn gắn liền với các quy định pháp luật, trong pháp luật luôn có sự quy định chặt chẽ về chủ thể có thẩm quyền áp dụng trách nhiệm pháp lý, về trình tự, thủ tục tiến hành xác định và truy cứu trách nhiệm pháp lý, về các biện pháp được phép áp dụng đối với chủ thể vi phạm pháp luật... Pháp luật cũng quy định cho chủ thể vi phạm pháp luật ngoài việc phải gánh chịu những hậu quả bất lợi nhất định còn có quyền yêu cầu các cơ quan nhà nước, nhà chức trách... được pháp luật trao quyền truy cứu trách nhiệm pháp lý phải tuân thủ nghiêm chỉnh, đầy đủ các quy định pháp luật, phải bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp, chính đáng của họ.

Việc quy định trách nhiệm pháp lý theo nghĩa tiêu cực (hậu quả bất lợi), phải thực hiện việc xử lý đối với Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước khi họ vi phạm pháp luật nhằm mục đích:

Thứ nhất, trong pháp luật (quốc gia và quốc tế) đã dự liệu trước những cách xử sự có tính khuôn mẫu mà chủ thể (Nhà nước, cơ quan, nhân viên nhà nước) được phép hoặc buộc phải lựa chọn khi gặp phải những tình huống nhất định mà pháp luật đã dự liệu. Và chủ thể khi ở vào hoàn cảnh, điều kiện (tình huống) đã được pháp luật dự liệu thì chỉ được phép hoặc buộc phải lựa chọn cho mình cách xử sự phù hợp từ những cách xử sự mà trong pháp luật đã dự tính cho trường hợp đó;

Thứ hai, Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước trong trạng thái bình thường luôn hoạt động có lý trí, họ ý thức được việc làm của mình, nghĩa là, họ có khả năng nhận thức, điều khiển được hành vi hoạt động của mình và hậu quả do nó gây ra cho xã hội và có tự do ý chí, họ có khả năng và điều kiện để có thể tự lựa chọn cho mình cách xử sự có thể có trong hoàn cảnh, điều kiện nhất định. Vì vậy, họ có đủ khả năng và phải chịu trách nhiệm pháp lý về cách xử sự đã lựa chọn của mình.

Cơ sở của trách nhiệm pháp lý theo nghĩa hậu quả bất lợi là vi phạm pháp luật, trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước chỉ xuất hiện khi trong thực tế xảy ra vi phạm pháp luật, là hậu quả của hành vi vi phạm pháp luật của họ.

Như vậy, trách nhiệm pháp lý theo nghĩa hậu quả bất lợi của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước là sự cần thiết phải gánh chịu những hậu quả pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước khi nhân danh cơ quan nhà nước, nhân viên nhà nước hoặc bản thân Nhà nước đã vi phạm pháp luật, thể hiện ở mối quan hệ đặc biệt giữa chủ thể có thẩm quyền với chủ thể vi phạm pháp luật (Nhà nước, cơ quan, nhân viên nhà nước), được pháp luật xác lập và điều chỉnh, trong đó, chủ thể vi phạm pháp luật phải gánh chịu những hậu quả bất lợi, những biện pháp cưỡng chế được pháp luật quy định.

Trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước theo nghĩa tiêu cực có thể phân thành những loại sau :

- Trách nhiệm pháp lý quốc tế của quốc gia là loại trách nhiệm pháp lý quốc tế phát sinh từ hành vi vi phạm pháp luật quốc tế của một chủ thể của luật quốc tế.

- Trách nhiệm hiến pháp là một loại quan hệ chính trị - pháp lý xuất hiện trong lĩnh vực tổ chức và thực hiện quyền lực nhà nước được điều chỉnh bởi luật, hiến pháp, trong đó thể hiện sự đánh giá phủ nhận về mặt pháp lý đối với các chủ thể có hành vi vi phạm hiến pháp, và những chủ thể này phải chịu những hậu quả bất lợi do hành vi của mình gây ra.

- Trách nhiệm hình sự là loại trách nhiệm pháp lý nghiêm khắc nhất do Tòa án áp dụng đối với cán bộ, công chức, viên chức nhà nước có hành vi phạm tội ở Việt Nam, trách nhiệm hình sự hiện tại chỉ áp dụng đối với cá nhân cán bộ, công chức, viên chức phạm tội.

- Trách nhiệm hành chính là loại trách nhiệm pháp lý do các cơ quan nhà nước hay nhà chức trách có thẩm quyền áp dụng đối với các cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước khi họ vi phạm hành chính.

- Trách nhiệm kỷ luật là loại trách nhiệm pháp lý do thủ trưởng các cơ quan, tổ chức của Nhà nước áp dụng đối với các cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước khi họ vi phạm pháp luật.

- Trách nhiệm dân sự là loại trách nhiệm pháp lý do Tòa án hoặc các chủ thể khác được phép áp dụng đối với các cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước khi họ vi phạm dân sự.

- Trách nhiệm bồi thường của Nhà nước là trách nhiệm pháp lý trong đó Nhà nước có trách nhiệm bồi thường thiệt hại do hành vi trái pháp luật của người thi hành công vụ gây ra trong một số lĩnh vực hoạt động của Nhà nước.

- Trách nhiệm hoàn trả là loại trách nhiệm pháp lý do các cơ quan, tổ chức nhà nước áp dụng đối với cán bộ, công chức viên chức của cơ quan, tổ chức trong trường hợp họ gây thiệt hại về tài sản cho cơ quan, tổ chức của mình.

Từ những phân tích trên cho thấy, trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước là vấn đề vô cùng phức tạp. Trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước vừa được quy định theo nghĩa tích cực là nghĩa vụ (những điều pháp luật yêu cầu Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước phải làm trong hiện tại và tương lai) vừa được quy định theo nghĩa tiêu cực là hậu quả bất lợi (sự trừng phạt đối với Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước vi phạm pháp luật). Trong đó, trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước theo nghĩa tiêu cực rất ít và rất khó quy định (hiến pháp và pháp luật đều do Nhà nước ban hành, mà tâm lý chung thì các cơ quan nhà nước đều không muốn quy định và không muốn phải chịu trách nhiệm pháp lý theo nghĩa tiêu cực). Và không chỉ khó quy định mà việc truy cứu trách nhiệm pháp lý theo nghĩa tiêu cực đối với Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước trên thực tế đôi khi cũng rất khó khăn.

2. Đặc điểm trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước:

Trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước do pháp luật quy định:

Trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước luôn gắn liền với các quy định pháp luật (có thể là pháp luật quốc gia hoặc pháp luật quốc tế). Trong pháp luật luôn có sự quy định chặt chẽ về những hành vi nào Nhà nước, các cơ quan nhà nước; cán bộ, công chức, viên chức của cơ quan nhà nước được phép thực hiện, những hành vi nào không được phép (bị cấm) thực hiện và những hành vi nào bị buộc phải thực hiện; những hành vi nào bị coi là vi phạm pháp luật; chủ thể nào có thẩm quyền đòi hỏi chủ thể chịu trách nhiệm pháp lý phải giải trình, báo cáo; chủ thể nào có thẩm quyền truy cứu trách nhiệm pháp lý; trình tự thủ tục tiến hành xác định và truy cứu

trách nhiệm pháp lý; những hậu quả, biện pháp cưỡng chế nào được phép áp dụng đối với chủ thể vi phạm pháp luật... Pháp luật cũng quy định cho cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước, những chủ thể vi phạm pháp luật ngoài việc phải gánh chịu những hậu quả bất lợi, những biện pháp cưỡng chế nhất định còn có quyền yêu cầu các cơ quan nhà nước, nhà chức trách có thẩm quyền hay các chủ thể được pháp luật trao quyền truy cứu trách nhiệm pháp lý phải tuân thủ nghiêm chỉnh các quy định pháp luật, phải bảo vệ các quyền và lợi ích hợp pháp, chính đáng của họ trong quá trình tiến hành các hoạt động truy cứu trách nhiệm pháp lý.

Như vậy, một trong những trách nhiệm quan trọng của Nhà nước, các cơ quan nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức của cơ quan nhà nước là phải nghiêm chỉnh thực hiện pháp luật, phải tổ chức bộ máy nhà nước trên cơ sở pháp luật, phải quản lý xã hội, tiến hành các hoạt động đúng với các quy định pháp luật.

Chủ thể trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ công chức, viên chức của cơ quan nhà nước là Nhà nước, tất cả các cơ quan nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức làm việc trong các cơ quan nhà nước:

Nhà nước là chủ thể của trách nhiệm pháp lý trong quan hệ với nhân dân và trong quan hệ quốc tế. Các cơ quan nhà nước là chủ thể của trách nhiệm pháp lý trong quá trình thực hiện chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn của mình. Cán bộ, công chức, viên chức nhà nước phải chịu trách nhiệm pháp lý khi họ thực hiện công vụ.

Trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước theo nghĩa tiêu cực (hậu quả bất lợi) chỉ xuất hiện khi có vi phạm pháp

Cơ sở của trách nhiệm pháp lý theo nghĩa hậu quả bất lợi là vi phạm pháp luật, trách nhiệm pháp lý theo nghĩa này chỉ xuất hiện khi trong thực tế xảy ra hành vi vi phạm pháp luật của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước, là hậu quả của hành vi vi phạm pháp luật. Nếu trong thực tế không tồn tại vi phạm pháp luật của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước khi thi hành công vụ thì cũng không tồn tại trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước.

Việc quy định và truy cứu trách nhiệm pháp lý đối với Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước là rất khó khăn và hiệu quả thường không cao:

Trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước với nghĩa là hậu quả pháp lý bất lợi được pháp luật quy định không nhiều, nghĩa là, không phải trường hợp nào Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước có hành vi vi phạm pháp luật cũng phải chịu trách nhiệm pháp lý. Chẳng hạn, hiện tượng các cơ quan, những người có thẩm quyền ở Việt Nam không phải chịu trách nhiệm pháp lý khi ban hành các văn bản quy phạm pháp luật có nội dung trái pháp luật, ảnh hưởng xấu tới việc quản lý đất nước và lợi ích của Nhà nước, của nhân dân.

Pháp luật nhiều khi còn quy định một số cơ quan hay người giữ chức vụ nhà nước không phải chịu trách nhiệm pháp lý. Chẳng hạn, Điều thứ 50 Hiến pháp năm 1946 quy định: *“Chủ tịch nước Việt Nam không phải chịu một trách nhiệm nào, trừ khi phạm phản quốc”*.

Không chỉ khó khăn trong việc quy định trách nhiệm pháp lý theo nghĩa hậu quả pháp lý bất lợi đối với các cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước, nhất là những người giữ các cương vị lãnh đạo trong bộ máy nhà nước mà việc áp dụng trách nhiệm pháp lý trong thực tiễn đối với các cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước cũng rất khó khăn. Lý do cho việc này thì rất nhiều, chúng ta có thể nêu ra một vài lý do thường gặp là: Thứ nhất, nhiều cơ quan nhà nước thường làm việc theo chế độ hội nghị và quyết định theo đa số nên rất khó xác định trách nhiệm pháp lý thuộc về ai? Vì thế, nói tới trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cơ quan nhà nước chủ yếu nói tới “trách nhiệm tập thể”, một loại trách nhiệm chung chung không của riêng ai, hay nói khác đi là “không ai có trách nhiệm” nên thường hoà cả làng; Thứ hai, vì những lý do tế nhị như để “giữ uy tín cho cơ quan, cán bộ, công chức, viên chức nhà nước” hay “tạo điều kiện để cơ quan, cán bộ làm việc”, tình trạng cả nể trong xử lý công việc trong các cơ quan nhà nước dẫn đến tâm lý ngại xác định trách nhiệm cá nhân. Và nếu có xác định được trách nhiệm pháp lý thuộc về ai thì cũng rất ít khi người làm sai phải chịu sự trừng phạt của pháp luật, nhất là đối với những người có “quyền cao, chức trọng”. Do vậy, trước đây, mỗi khi có việc làm sai trái của cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước thì đã xuất hiện các hiện tượng

như bao che hoặc đùn đẩy trách nhiệm cho nhau. Còn nếu có truy cứu trách nhiệm pháp lý đối với họ thì biện pháp trừng phạt được áp dụng đôi khi lại rất nhẹ hoặc mang tính hình thức và có thể người ta yêu cầu cơ quan nhà nước cấp dưới hay những cán bộ, công chức, viên chức có hành vi sai trái phải “nghiêm túc tự kiểm điểm” và bị phê bình nghiêm khắc hoặc phải “thành khẩn tự xử, rút kinh nghiệm”...

Theo tiến trình phát triển của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân thì trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước được quy định và truy cứu ngày một nhiều hơn, giảm dần sự miễn trừ trách nhiệm pháp lý đối với các quan chức của Nhà nước, quy định trách nhiệm bồi thường của Nhà nước, cho phép người dân khiếu kiện đối với các hành vi hành chính hay quyết định hành chính của các cơ quan nhà nước... Đây là những bước tiến quan trọng trong việc bảo vệ lợi ích của nhân dân và nâng cao trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức viên chức, cơ quan nhà nước khi quyết định các vấn đề có liên quan đến lợi ích của các tổ chức, cá nhân, của nhân dân.

Trách nhiệm pháp lý của Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước cũng phải có giới hạn, nghĩa là đối với một số cơ quan hay chức danh chỉ trong những trường hợp nhất định mới phải chịu trách nhiệm pháp lý, có như vậy, họ mới yên tâm thi hành công vụ. Chẳng hạn, theo Điều 81 Hiến pháp năm 2013 thì việc bắt giam, giữ Đại biểu Quốc hội phải được sự đồng ý của Quốc hội hoặc Ủy ban thường vụ Quốc hội trong thời gian Quốc hội không họp, hoặc việc bắt giam, giữ đại biểu Quốc hội trong trường hợp phạm tội quả tang cũng phải có ý kiến của Quốc hội hoặc Ủy ban thường vụ Quốc hội; hay nếu các cơ quan tư pháp tố tụng oan, sai thì Nhà nước phải chịu trách nhiệm với người dân, còn cá nhân người thẩm phán hay kiểm sát viên thì chỉ phải chịu trách nhiệm với Nhà nước khi họ có lỗi cố ý xét xử hay truy tố oan, sai.

Việc quy định và áp dụng trách nhiệm pháp lý đối với nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức cơ quan nhà nước là hết sức cần thiết vì một số lý do như sau:

Thứ nhất, Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước nhận quyền từ nhân dân nên họ phải chịu trách nhiệm trước nhân dân, phải thực

hiện đúng quyền lực đã được giao phó (thực hiện đúng, đầy đủ, chính xác chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn của mình).

Thứ hai, Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức cơ quan nhà nước cũng như tất cả các tổ chức và cá nhân khác trong xã hội có nghĩa vụ thực hiện nghiêm chỉnh các quy định của pháp luật. Trong trường hợp thực hiện công vụ mà họ có hành vi vi phạm pháp luật họ cũng phải chịu trách nhiệm pháp lý về những hành vi sai trái của mình bị trừng phạt như tất cả các tổ chức và cá nhân khác.

Thứ ba, mọi hiện tượng vi phạm pháp luật dù của bất kỳ tổ chức, cá nhân nào đều có hại cho xã hội vì nó phá vỡ trật tự pháp luật, nó trực tiếp hoặc có nguy cơ gây ra những thiệt hại nhất định về vật chất, tinh thần và những thiệt hại khác cho cá nhân, tổ chức, xâm hại đến các quan hệ xã hội mà pháp luật xác lập và bảo vệ. Vì thế, việc quy định và áp dụng trách nhiệm pháp lý đối với các hành vi vi phạm pháp luật dù đó là của Nhà nước, cơ quan nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức nhà nước hay bất kỳ tổ chức, cá nhân nào là nhằm bảo vệ chế độ xã hội, bảo vệ lợi ích của Nhà nước, quyền, lợi ích của nhân dân, của tổ chức, bảo vệ trật tự pháp luật, tạo điều kiện cho những quan hệ xã hội phát triển đúng hướng, bảo đảm cho quá trình điều chỉnh pháp luật được tiến hành bình thường và có hiệu quả.

Thứ tư, các quốc gia không tồn tại riêng lẻ, mà luôn có mối liên hệ, có lợi ích gắn với lợi ích của các quốc gia khác các dân tộc khác. Điều đó đòi hỏi các quốc gia phải nghiêm chỉnh thực hiện các cam kết quốc tế, phải tôn trọng và bảo vệ lợi ích của các quốc gia, các tổ chức và cá nhân khác trong quan hệ quốc tế.

Quy định và áp dụng trách nhiệm pháp lý đối với Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước vừa có tác dụng giúp các chủ thể có thể phối hợp chặt chẽ với nhau để hoàn thành tốt những chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn của mình vừa có tác dụng răn đe các chủ thể không được vi phạm pháp luật. Và nếu chủ thể nào vi phạm pháp luật có thể bị trừng phạt, bị buộc phải gánh chịu những hậu quả bất lợi, những biện pháp cưỡng chế được quy định trong các quy phạm pháp luật. Việc áp dụng nghiêm chỉnh trách nhiệm pháp lý theo nghĩa tiêu cực đối với Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước vừa có tác dụng trong việc phòng ngừa, cải tạo và giáo dục những chủ thể vi phạm pháp luật (ngăn ngừa sự tiếp tục vi phạm pháp luật của chủ thể và cải tạo, giáo dục

chủ thể ý thức tôn trọng, thực hiện nghiêm minh pháp luật và các quy tắc của cuộc sống cộng đồng), vừa răn đe các chủ thể khác khiến họ sợ, họ phải kiềm chế, giữ mình không vi phạm pháp luật, giáo dục các tổ chức và các cá nhân ý thức tôn trọng và thực hiện nghiêm minh pháp luật và các quy tắc của cuộc sống cộng đồng, làm cho mọi người tin tưởng vào công lý, tích cực đấu tranh phòng và chống vi phạm pháp luật, từng bước hạn chế và tiến tới loại trừ hiện tượng vi phạm pháp luật ra khỏi đời sống Nhà nước và xã hội.

Tóm lại, việc quy định và truy cứu trách nhiệm pháp lý đối với Nhà nước, cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước là thực sự cần thiết để tránh được hiện tượng lạm quyền, tùy tiện khi thi hành công vụ của các cán bộ, công chức, viên chức, cơ quan nhà nước, bảo vệ quyền, lợi ích hợp pháp, chính đáng của các tổ chức và cá nhân, đồng thời để Nhà nước thực sự là Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân.

TTBD ĐBDC